

COLECȚIILE SPECIALE – VALORI INESTIMABILE ALE BIBLIOTECII ȘI COMUNITĂȚII

Lidia GONTEA

Rezumat: *Articolul abordează reglementările standardului SM ISO 2789:2024 „Informare și Documentare. Statistici internaționale de bibliotecă” privind colecțiile speciale de bibliotecă, oferind definiții actualizate și o structură clară de organizare a acestora. Este menționat rolul esențial al bibliotecilor publice, conform principiilor directoare IFLA, de agent al promovării culturii locale în toată diversitatea ei prin constituirea și conservarea colecțiilor de memorie și istorie locală.*

Cuvinte-cheie: *colecții speciale, colecția „Memorie și istorie locală”, valorificarea patrimoniului documentar.*

Abstract: *This article addresses the current regulations on special library collections, through the lens of the SM ISO 2789:2024 standard „Information and Documentation. International library statistics”, providing updated definitions and clear structure for their organization. The essential role of public libraries is mentioned according to IFLA guiding principles, acting as a promoter of the multifaceted heritage of local culture, by establishing and preserving local memory and history collections.*

Keywords: *special collections, „Memory and local history” collection, documentary heritage valorization.*

Bibliotecile publice au responsabilitatea de a oferi acces liber, egal și nediscriminatoriu la informație, cultură, educație și participare socială tuturor membrilor comunității, asigurând servicii și colecții care reflectă diversitatea culturală, lingvistică și socială.

Termenii „colecție de bibliotecă” și „resurse informaționale” sunt instituționalizați prin prevederile Legii cu privire la biblioteci (nr. 160 din 20.07.2017) [2]. Astfel, colecțiile bibliotecii reprezintă „totalitatea documentelor de bibliotecă accesibile local sau de la distanță și puse la dispoziția utilizatorilor”, iar resursele informaționale – „totalitatea colecțiilor de bibliotecă, a bazelor de date și a resurselor din internet accesibile utilizatorilor biblio-

tecii”. Legea cu privire la biblioteci stipulează principiile de bază ale dezvoltării colecțiilor de bibliotecă: Colecțiile de bibliotecă se constituie în corespundere cu tipul bibliotecii, identitatea culturală și lingvistică a comunității, interesele și cerințele utilizatorilor de bibliotecă și includ diferite categorii de documente pe suport de hârtie sau în format digital [2].

Colecțiile bibliotecilor fac parte din patrimoniul cultural al națiunii. Sunt cele mai valoroase surse istorice și resurse informaționale și, pe lângă valoarea culturală, istorică, științifică și informațională, au valoare materială imensă. Din patrimoniul național de documente de bibliotecă fac parte documentele rare, deosebit de valoroase, care prezintă un interes aparte pentru cultura țării.

Legea cu privire la biblioteci subliniază că bibliotecile gestionează colecții care fac parte din patrimoniul cultural al Republicii Moldova. Colecțiile speciale nu sunt simple acumulări de cărți, ci elemente de patrimoniu (manuscrite, ediții rare, documente de patrimoniu) și beneficiază de un regim juridic de protecție sporit. Bibliotecile au obligația de a asigura „integritatea, conservarea și valorificarea colecțiilor” prin aplicarea standardelor naționale și internaționale [2].

În colecțiile bibliotecii, un loc aparte le revine colecțiilor speciale. Conform definiției din SM ISO 2789:2024 „Informare și Documentare. Statistici internaționale de bibliotecă”, (poziția 3.3.55), colecția specială este o colecție de materiale separate dintr-o colecție de bibliotecă în funcție de formă, subiect, gen, perioadă, zonă, stare, raritate, sursă sau valoare geografică. Standardul are și 2 note: Nota 1: Colecțiile speciale sunt de obicei administrate separat; Nota 2: Accesul la colecțiile speciale poate fi restricționat [1].

Manifestul bibliotecii publice din 2022 stipulează următoarele: „Colecțiile speciale sunt definite și caracterizate prin semnificația lor culturală, unicitate, proveniență, raritate, valoare financiară și prin măsurile de securitate și depozitare necesare pentru a asigura conservarea și accesibilitatea lor pe termen lung” [3].

Colecțiile speciale sunt constituite din documente (carte și non-carte) de valoare patrimonială deosebită, care solicită o atenție specială în păstrarea și mănuierea lor. Acum 33 de ani, IFLA, în colaborare cu UNESCO, a lansat programul *Memoria lumii* cu scopul salvagădării patrimoniului documentar, precizând toate tipurile de documente cuprinse în noțiunea de colecții speciale: manuscrise, patrimoniu imprimat, patrimoniu audiovizual, patrimoniu informațional, documente de arhivă [5].

Regulamentul de gestionare a colecțiilor, aprobat prin Ordinul nr. 196, din 03.10.2022, al ministrului culturii, detaliază procesul de selecție și achiziție a documentelor care au valoare istorică, bibliofilă sau documentară deosebită. Colecțiile speciale sunt supuse unui regim de evidență individuală mai riguros decât colecțiile de bază, fiind impuse condiții specifice de microclimat (temperatură, umiditate, lumină) pentru depozitarea acestor colecții, care constituie valori inestimabile pentru comunitate și viitoarele generații [6].

O colecție specială nu trebuie confundată cu un depozit de cărți vechi. Colecțiile speciale ale unei biblioteci sunt constituite, în principal, din documente care nu sunt din colecția generală a bibliotecii, o parte din aceste documente fiind susceptibile a fi clasate în patrimoniul cultural național. Aceste valori patrimoniale necesită condiții deosebite, riguroase de păstrare și conservare.

Spre deosebire de colecția de bază (uzuală, de împrumut la domiciliu etc.), colecțiile speciale pun accentul pe conservarea exemplarului ca obiect fizic, nu doar pe informația conținută în el. O carte poate fi în colecția specială pentru că este rară (ediție princeps), dar și pentru că aparține unui anumit gen (poezie) și unei anumite perioade (secolul XIX) [1].

În cazul constituirii colecției speciale din bibliotecă în funcție de formă, criteriu ce se referă la aspectul fizic sau tehnologia de stocare a informației ce diferă de cartea tipărită, vor fi incluse documentele care nu au formatul standard de carte sau care necesită condiții diferite de raft. Aceste documente sunt: a) *materiale grafice și iconografice*: fotografii, stampe, afișe, hărți, planșe tehnice; b) *documente pe suporturi perisabile*: manuscrise pe per-

gament, manuscrise pe hârtie manuală, microformate (microfilme), discuri de vinil, CD-ROM-uri sau documente pe suport de pergament; c) *obiecte tridimensionale*: medalii, sigilii, bibelouri sau obiecte ce au aparținut unei personalități (muzeistica bibliotecii). Cel mai des, bibliotecile își constituie colecțiile speciale conform unor subiecte sau teme, documentele fiind selectate și grupate în conformitate cu aceeași sferă a cunoașterii.

Bibliotecile de toate tipurile pot constitui colecții speciale în conformitate cu necesitățile utilizatorilor, având o tematică diversă: „Botanică și grădinărit istoric”, care conține nu doar manuale de biologie, ci și tratate de fitoterapie sau albume cu ilustrații botanice realizate prin tehnici de imprimare vechi; colecția „Eminesciana” (tot ce s-a scris despre Eminescu); colecția „Istoria viticulturii” într-o bibliotecă dintr-o zonă cu tradiție vinicolă; colecția „Turism cultural” (referitor la localitatea dată); colecția „Literatură religioasă veche”; colecția „Călătorii și explorări” include jurnale de călătorie, ghiduri turistice etc.; colecția tematică „Foametea în lumea cărții”; „Cărți cu autograf”. Chiar și toate cărțile despre apicultură dintr-o bibliotecă, adunate la un loc, pot forma o mică colecție specială valoroasă etc.

Colecțiile speciale pot fi constituite și în funcție de tipul documentelor, fiind determinat adesea și regimul de conservare. Ca exemplu: colecția de manuscrise; colecția de partituri, colecția de brevete de invenție; colecția de publicații oficiale; colecția de patrimoniu muzical și tehnologie audio, care va include o colecție de discuri de vinil, casete audio sau benzi de magnetofon, însoțită de aparatură tehnică necesară redării lor.

Cel mai des utilizat criteriu pentru crearea colecțiilor speciale în biblioteci este cel cronologic. Colecțiile create pe acest criteriu conțin documente care aparțin unei epoci istorice determinate: a) *incunabule* (până la 1500); b) *carte veche românească* (1508-1830); c) *carte veche străină* (până la 1700 sau 1800, conform politicilor interne).

Unele colecții sunt constituite în funcție de valoarea geografică/locală și conțin documente care demonstrează legătura cu un

anumit spațiu. Acest criteriu este foarte important pentru toate tipurile de biblioteci, în special pentru bibliotecile publice.

Principiile directe ale IFLA/UNESCO cu privire la serviciile bibliotecii publice stipulează necesitatea acestora de a-și asuma, în cadrul comunității locale, rolul de agent principal în vederea achiziționării, valorificării și promovării culturii locale în toată diversitatea ei prin conservarea colecțiilor de istorie locală, organizarea de expoziții și cercuri de lectură, publicarea de documente de interes local, promovarea unor programe interactive, prezentări de carte, conferințe pe teme de istorie locală și prin susținerea și dezvoltarea tradițiilor orale locale ca vector important al comunicării istoriei locale [3].

Biblioteca publică în comunitatea locală este instituția-cheie preocupată de colectarea, conservarea și promovarea culturii locale în toată diversitatea ei. Reieșind din importanța rolului bibliotecii în dezvoltarea culturii memoriei și istoriei locale, este necesar de a crea/a susține colecția specială „Memoria și istoria locală”. Aceasta include următoarele componente:

a) *monografiile și studiile locale*: cărți despre istoria, geografia, etnografia, economia și dezvoltarea localității; bibliografii și biobibliografii, dicționare bibliografice, ghiduri biobibliografice;

b) *periodicele locale istorice*: ziare, reviste, buletine sau publicații instituționale (de până la 1990 și actuale), având ca sursă primară cronică zilnică a evenimentelor sociale, politice și culturale;

c) *lucrări ale autorilor locali*: cărți, manuscrise, volume de poezii sau proză scrise de persoane originare din zonă sau care au activat acolo (indiferent de subiect). Aceste publicații sunt o mărturie a contribuției culturale și intelectuale locale;

d) *materiale iconografice*: fotografii vechi de familie, vederi, cărți poștale, portrete de personalități, schițe și albume donate. Documentele vizuale sunt valoroase prin demonstrarea evoluției urbanistice, vestimentare și sociale;

e) *mici documente (efemeride)*: afișe, pliante, programe de teatru, invitații, bilete, calendare, ce reflectă viața culturală, socială și economică de zi cu zi (mică istorie);

f) *mărturii orale (audio-video)*: interviuri înregistrate cu vete-

rani, martori ai unor evenimente-cheie, sau purtători de tradiție. Aceste materiale sunt valoroase prin umplerea golurilor din istoria scrisă;

h) *cartografie și planuri*: hărți vechi ale regiunii, planuri ale orașului/satului, schițe ale unor clădiri istorice – acestea documentează evoluția teritorială și urbanistică;

g) *informații despre talentele și colecționarii locali*: documentație biografică și personală: exemple de opere și creații; conectarea cu localitatea;

i) *cercetări ale arborelui genealogic, istoria familiilor*: informații de bază (punctul de plecare – documente oficiale și personale, demonstrarea rudeniei);

k) *documente emise de administrația locală*: acte administrative cu valoare normativă și istorică; documente de planificare și raportare; materiale de informare publică și de propagandă, documentația digitală;

l) *ghiduri turistice vechi*: pot oferi o perspectivă asupra evoluției localității;

m) *folclor și tradiții*: culegeri de folclor, obiceiuri, legende, rețete tradiționale specifice zonei, localității;

n) *mape tematice* (format tradițional sau electronic);

o) *diverse informații*: studii, diagnoze și analize ale dezvoltării demografice, sociale și culturale ale comunității.

Opțional, colecția „Memoria și istoria locală” poate conține obiecte, expozate casnice și ale mini-muzeului localității. Mini-muzeul localității, creat pe lângă bibliotecă, asigură accesul la obiecte cu valoare istorică/simbolică, expozate temporare sau permanente, care reflectă specificul local (de exemplu: colecție de costume naționale, de fiecare zi); colecție de broderii (prosoape); colecție de carte rară; colecție de vase/unelte etc.; colecții de fotografii, scrisori, documente, desene, cărți poștale, hărți etc.

Bibliotecile care își constituie colecțiile speciale *în funcție de starea documentelor (conservare)*, vor include în aceste colecții documente care sunt într-o stare de fragilitate extremă și trebuie scoase din circuitul public pentru a fi restaurate sau păstrate în regim special (de exemplu, ziare vechi care se fărâmițează).

Colecțiile speciale pot fi create și în funcție de raritatea și valoarea documentelor. Raritatea este un criteriu de bibliofilie cu motivații intrinseci (ediții limitate, ediții princeps, tiraje de lux) sau extrinseci (tiraje distruse, ediții interzise etc.), un număr foarte mic de exemplare la nivel mondial sau național [4]. Obiectivul de bază al acestor colecții este orientat spre valorificarea documentelor de patrimoniu, asigurarea integrității colecțiilor de carte veche și rară. Exemple de colecții: ediții princeps – primele ediții ale marilor clasici; ediții cu tiraj limitat – cărți numerotate (de exemplu, exemplarul 5 din 50); valoare monetară – cărți achiziționate la licitație cu prețuri foarte mari.

Un criteriu de constituire a colecției poate ține de sursă (proveniența documentului). Drept exemple pot servi colecțiile personale donate bibliotecii (de exemplu, biblioteca unui academician donată integral.) Chiar dacă volumele sunt obișnuite, ele rămân împreună ca colecție specială pentru a reflecta personalitatea donatorului.

Implementarea standardului SM ISO 2789:2024 oferă bibliotecarilor din Republica Moldova un instrument sigur pentru transformarea colecțiilor de bibliotecă în colecții bine organizate: trecerea de la documente păstrate la întâmplare la colecții speciale cu adevărat valoroase.

Indiferent de tipul bibliotecii, faptul că alegem să organizăm aceste documente după criterii clare cum ar fi forma lor, genul sau cât de rare sunt, ne ajută să le protejăm mai bine și să le facem cunoscute. Misiunea bibliotecarului modern este de a acționa ca un custode inteligent, care selectează, conservă și valorifică aceste resurse, asigurând continuitatea dialogului cultural între trecut și viitor.

Referințe bibliografice

1. INSTITUTUL DE STANDARDIZARE DIN MOLDOVA (ISM). SM ISO 2789:2024 „Informare și Documentare. Statistici internaționale de bibliotecă”. Aprobant: 14.03.2024. Ediție oficială (în limba engleză). Chișinău, 2024. 117 p.
2. Lege cu privire la biblioteci: nr. 160 din 20.07.2017. *Monitorul Ofi-*

- cial al Republicii Moldova*. 2017, nr. 301-315, art. 529. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120694&lang=ro [accesat 2026-01-22].
3. *Manifestul bibliotecii publice 2022*. Disponibil: https://new.bjc.ro/wp-content/uploads/2023/02/17-iflaunesco_public_library_manifesto_2022_rom.pdf [accesat 2026-01-22].
 4. MICLE, Maria. *Colecții speciale – documente specifice*. Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/MariaMicle/publication/276025835_Colectii_speciale_documente_specifice/links/5a1941fdaca272df080a9def/Colectii-speciale-documente-specifice.pdf [accesat 2026-02-02].
 5. *Registrul Memoria Lumii*. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Registrul_Memoria_Lumii [accesat 2026-02-07].
 6. *Regulamentul privind gestionarea colecțiilor de bibliotecă*: nr. 196 din 3 octombrie 2022. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2022, nr. 394-400. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134445&lang=ro [accesat 2026-02-22].